

Tartu Ülikool
Semiootika osakond

Mikk Peebo

„Lohetätoveeringuga tüdruk“ Roland Barthes'i kaudu

Essee

Juhendaja: Silvi Salupere

Tartu

2012

***

Selles essees läheb post-strukturalistliku luubi alla ühe kaasaegse ning nüüdseks juba kultusautori tiitlit kandva rootsi kirjaniku Karl Stig – Erland „Stieg“ Larsson'i bestselleri „Män som hatar kvinnor“ esimene peatükk. Tegemist on postuumselt avaldatud triloogia esimese osaga, mille läbimüük üle kogu maailma ulatub miljonitesse eksemplaridesse. Rootsis ilmus raamat aastal 2005 ning siinsamas juba 4 aastat hiljem kirjastuse „Varrak“ alt kui „Lohetätoveeringuga tüdruk“. Originaalkeelest otse tõlgituna kõlaks pealkiri aga kui „Mehed, kes vihkavad naisi“ ning tegu on kriminaalnovelliga, mille autor tegutses ajakirjanikuna Stockholmis ning uuris muuseas ka paremäärmuslust.

Peategelaseks on ajakirjanik Mikael Blomkvist, kes on ühtaegu ka väikese majandus- ning äriuudiseid kajastava ajalehe „Millenium“ toimetajaks. Esimene peatükk loob tema tausta ning konteksti ning alustab mitme tegevusliiniga, mille koostoime viib lõpuks nõ peamise süzeemoodulini.

Abilistena kasutatakse selle krimiromaani peatüki lahkamisel Roland Barthes'i terminoloogiat ning lähenemisi, mis on pärit artiklikogumist „Autori surm“, lühiraamatust „Teksti mõnu“ ning esseest S/Z.

***

„...niipea kui millestki *jutustatakse* ilma mingi otsese eesmärgita ja soovita reaalselt vahetult mõjutada, st ilma igasuguse muu funktsioonita peale sümbolite rakendamise, leiabki aset katkestus, häääl kaotab oma päritolu, autor sureb, algab kirjutus (Barthes 2002: 118). Antud juhul on mõlemad siin mõtiskelus kaja leidvad autorid surnud, ent võib üsna kindlalt väita, et Larsson tahtis oma jutustusega reaalselt vahetult mõjutada ning tema kohalolu „Män som hatar kvinnori“ diegeetilises ruumis on vägagi märgatav. Autobiograafiliste elementide olemasolu ning ka tema elukonteksti mõjud on tuntavad kohe esimesest peatükist alates.

„...teose seletust otsitakse ikka tema kirjapanija juurest, justkui oleks see lõppkokkuvõttes alati ühe ja sama isiku, *autori* häääl, mis läbi fiktsiooni enam – vähem läbipaistva allegooria

esitab meile oma „pihtimuse“ (Barthes 2002: 118). Selle teose seletust olekski mõistlik otsida tema kirjapanija juurest. Larsson, kes oli ajakirjanik ning kes uuris paremäärmusluse levikut näitab ennast näiteks lõikudes, mis on kirjutatud kui uudisekatked. Protagonist ning autor ühenduvad – üks räägib ühe või teine teise häälega, kuna mõlemad on ajakirjanikud ning ehk ajakirjaniku mõtted ongi pärast aastatepikkuseid uudiste produtseerimisi omandanud reportaaživormi.

Samuti on huvitav näiteks fakt, et röövlisõuk, kelle tabamisele Blomkvist 23 aastasega kaasa aitab, on kirjeldatud paremäärmusliku diskursuse ideaalisenditena: *four blond, athletic types in shorts with their shirts off. They were obviously bodybuilders, and there had been something about them that had made him look twice — maybe it was because the game was being played in blazing sunshine with what he recognised as intensely focused energy.* Larsson oli teatavasti tuline paremäärmusluse ning rassismi vastane ning samuti poliitiliselt aktiivne pahempoolne ning seda parteides kui ajalehtedes. Mõned allikad väidavad ka, et tema paremäärmusluse dokumenteerimine ning paljastamine tõi talle mitmeid tapmisähvardusi. Tundub, et autori vaenlasekujud olid inspiratiivseks allikaks ka fiktiivsete lugude kurikaelte modelleerimisel.

Autori arvates kehastuvad õiged ning üllad vaated ja eesmärgid Blomkvistis – ajakirjanik, kes üritab paljastada korrumppeerunud ärimeeste ning majandustegelaste sahkerdamisi ning on sunnitud kannatama ebaõigluse pärast, kuid kes ei lase siiski pead norgu ning üritab edasi võidelda. Samuti on „Milleniumi“ näol tegemist väiksemahulise, kuid „iseseisva“ ning „objektiivse“ ajalehega, kes on ideeliselt prii kõikvõimalikest ideoloogilistest kallutatustest ning mis räägib „rahva“ häälega. Järjekordsed vihjed Larsson'i vasakpoolsetele ideedele erinevate sotsiaalsete sfääride võrdsusest ning selle eest võitlemisest.

„Tekstile Autori andmine tähendab teksti vägivaldset peatamist, tema varustamist lõpliku tähistatavaga, kirjutuse sulgemist“ (Barthes 2002: 123). Üheltpoolt on „Lohetätoveeringuga tüdruk“ lugemine, olles eelnevalt tutvunud autori elukäigu, ametite ning ideedega tõepoolest tekstist saadava potentsiaalse „mõnu“ kustutamine, kuid tekib hoopis teistlaadi korrelaat reaalistest toimunud sündmustest ning autori fiktiivsest loomingust, mis võttes arvesse loo üsnagi klišeelikku faabulat, annab ehk „nauditavama“ tulemuse. Autori läbielamised saavad minu jaoks genotekstiks ning romaan on fenotekstiks. Muidu oleks tegemist üsnagi igava ja

hüpliku stiiliga kirjapandud ja vägagi must – valge motiiviga suhtumisi ning karaktereid täis krimiromaaniga.

Dekonstruktivistlike ideedega sarnaselt ongi romaan minu meelevaldas ning autori ning teose lähendamine on minu jaoks ainult üks teksti intertekstuaalsuse avaldumisi. Tähendusi loob lugeja ning antud juhul tahab ta neid niiviisi luua. Autori kultuurilised, sotsiaalsed või mistahes dispositsioonid on tekstid, mis on leidnud oma koha erinevate koodide kogudena antud teoses ning ilma millest mulle võimalikul määral teadlik olemiseta, ei tahakski ma seda teost lugeda.

Barthes'i arvates moodustavad viis koodi teose tähendusruumi ning olgugi et nende omavaheline suhestumine ning positsioon ei ole täpselt ühene ning domineerivate koodidena võivad toimida erinevad koodid läbi kogu teksti. Ta eristab empiirilist/proheetilist või tegevuse koodi ning hermeneutilist koodi, mis on omased traditsioonilisele süžeele. Samuti kultuurilist, seemilist ning sümboolset koodi, mida peab omaseks avatud tekstile.

Empiirilistest koodidest hakkavad silma hea peategelase süüdimõistmine – kohtuprotsess, mis oli tingitud Blomkvisti üllast eesmärgist paljastada kaabakast investor Wennerströmm. Loo maailm on sellest koodist tulenevalt protagonististi vastu vaenulikult meelestatud. Lugejad hakkavad elama kaasa Blomkvistile kui kangelasele ning seda muljet forsseerides järgneb sarnase maiguga empiiriline kood blondide kurjategijate tabamisest. Blomkvist on otsekui õnnistatud detektiivintuitsiooniga ning see võimaldab raamatus hiljem asetleidvaid sündmuseid legitimeerida. Kolmandaks suuremaks empiiriliseks koodiks võib pidada seletamist – seletatakse teose esimeste lõikude maailma tagamaid – miks Blomkvist üldse kohtusse läks.

Hermeneutiline kood, mis tähistab saladust, avaldub just viimasena mainitud empiirilise koodi kõrval. Blomkvist, kes läheb purjetama, kohtub oma vana sõpra, kes olgugi et ei ole enam lähedane, vaid pigem vana koolikaaslane, jutustab peategelasele lausa uskumatu ulatusega

loo. St tema tegevus, tema hermeneutiline kodeeritus ning läbi kokkupuute ka Blomkvisti kaasamine, panebki käima sündmustiku, mis viib esimese empiirilise koodini.

Kultuurilisi referente võib tekstides leida mitmeid, kuid arvan, et hetkel on nende defokusseerimine mõttekas, kuna ilma suure osa väikse osakaaluga referentsiaalsete koodide, ei oleks lugejal võimalik teose aegruumi või süžeed üldse tajudagi. Näiteks milline näeb välja autobuss või mikrofon. Kronoloogiline kood, mis mahub samuti referentsiaalse koodi alla, on analüüsitavas peatükis mitmeti esindatud – mainitakse „kaheksakümnendaid“ ja „üheksakümnendaid“ kui teatavaid ajastuid eriti just majandus- ning ärimaailmas toimuva kontekstis. Raha ning firmadega ja aktsiatega spekulatsioon oli „üheksakümnendatel“ lihtne, vihjatakse „kuldse langevarju“ lepetele. Samuti õnnestus Blomkvistil „go – go kaheksakümnendatel“ omale odavalt hankida korter, mille ostmist ta „praegu“ endale küll lubada ei suudaks. Mainitakse ka „dot – com“ firmasid, mis vihjavad kaheksakümnendate lõpu/üheksakümnendate alguse internetibuumile.

Lokaalse referentsiaalse koodina esinevad erinevad kohanimed ning ka koolid ja valitsusasutused. *Stockholm School of Economics, Kungsholmen school, Stockholm School of Journalism, The Agency for Industrial Assistance, The Swedish Trade Union Confederation*, on mõned näited, samuti toimivad referentsiaalsete koodidena purjeka tüübi nimed *Mälar-30, H – boat* ja *Scampi*. Ajalehe nimedest on esindatud *Aftonbladet, Expressen, TT wire service, TV4* ja *Dagens Nyheter*. Kõik nimetatud objektid või kogumid on kodeeritud ning meie lugemisel asetuvad nad denotatiivsesse tähendusvälja, vaid siis kui oleme nendega juba enne lugemise akti tuttavad.

Jättes vahele seemid, kui teksti väiksemad sisulised ühikud, tunduvad minule sümbolsest kodeerituna tegelased ise. Kui peategelane ning tema tuttavad ja sõbrad on kõik kirjeldatud kas neutraalses või positiivses valguses, siis on protagonistide tegevusliinis häirivatena kujutatud kõrvaltegelased eranditult kujutatud negatiivsetena. Jällegi vihje Blomkvisti intuiitvsele "headusele" ning arenenud inimesetundmisele.

[...]In Blomkvist's eyes, Borg had been a third-rate reporter and a troublesome person who annoyed everyone around him with crass jokes and made disparaging remarks about the more experienced, older reporters[...]Borg came across as a pompous ass who got many of his facts upside down and wrote homages to dot-com companies that were on the brink of going under.

[...]He had held all the trumps and yet he had lost to a semi-gangster in an Armani suit. A despicable stock-market speculator. A yuppie with a celebrity lawyer who sneered his way through the whole trial.

[...]It began by chance, all because a former journalist colleague, now a PR flunky at the county council, wanted to impress his new girlfriend. He had rashly hired a Scampi for a few days of romantic sailing in the Stockholm archipelago.

[...]but the new girlfriend was instantly seasick. Her sister started arguing with her boyfriend, and none of them showed the slightest interest in learning the least little thing about sailing. It quickly became clear that Blomkvist was expected to take charge of the boat while the others gave him wellintentioned but basically meaningless advice.

***

Teksti aegruumiline ning ka stilistiline järgnevus oli üsnagi hüplik ning ainuke nõ köitev kodeeritus seisnes Barthes'i järgi hermeneutilises koodis, mis oli koostoimes empiirilise seletamise koodiga moodustanud loo segmendi ennastsalgavast idealistlikust ajakirjanikust, kes tahtis paljastada *Armani* pintsakus *yuppie* kahtlaseid finantsaktsioone ning pidi alla vanduma sellel hetkel vaenulikule teose aegruumile. Sujuvalt arenebki peatükk tagajärjest põhjuseni, mis on hea nipp lugeja huvitatuse hoidmiseks.

KIRJANDUS

B a r t h e s, Roland 2002. *Autori surm.* B a r t h e s, Roland. Autori surm – valik kirjandusteoreetilisi esseid. Koost. T a m m, Marek. Varrak, 117 – 126.

B a r t h e s, Roland 1974. *S/Z.* Tlk. M i l l e r, Richard. New York, Hill and Wang.

L a r s s o n, Karl – Stig Erland 2008. *The Girl with the dragon tattoo.* Tlk. K e e l a n d, Reg. New York, Random House Inc.